kampė sagtis.

Kape Nr. 15 mirusiajai ant abiejų rankų buvo po vieną žalvarinę storagalę apyrankę, tarp rankų riešų gulėjo žalvarinė įvija. Dešinėje kaukolės pusėje, ties apatiniu žandikauliu, aptiktas gintaro karolėlis. Kitas gintaro karolėlis rastas viršugalvio srityje. Kairėje galvos pusėje įkotė į viršų, o ašmenimis į vidų gulėjo pjautuvas.

Taigi 1977 m. ištirtą Kairėnėlių senkapio dalį galima datuoti V-VI a.

## PLINKAIGALIO (KĖDAINIŲ RAJ.) KAPINYNO TYRINĖJIMAI 1977 METAIS

Eugenijus Jovaiša

Šušvės kairiajame krante netoli vienas kito yra du senkapiai. Vieną iš jų - Pašušvio, buvusį netoli Šušvės intako Beverdžio upelio, 1926 m. tyrinėjo E. Volteris ir I. Končius, 1931, 1933 m. - P. Tarasenka[1]. Tyrinėtojai rado 6 kapus. Pagrindinė senkapio dalis buvo sunaikinta XIX a. pabaigoje - XX a. pradžioje, imant žvyrą. Tuo laiku, o ir vėlesniais metais surinkti V-IX a. dirbiniai jau nuo 1905 m. minimi archeologiniuose leidiniuose, tačiau laidosena liko neišaiškinta. Šiuo požiūriu mums reikšmingas Plinkaigalio senkapis, esantis 0,66 km į ŠR nuo Pašušvio senkapio, 0,2 km į P nuo Šušvės ir 0,3 km į Š nuo kelio Krakės-Pašušvys.

Plinkaigalio senkapis archeologams iki šiol nebuvo žinomas, neminimas archeologinėje literatūroje. Apie jį sužinota 1975m., kai V jo dalyje pradėta kasti žvyrą. Keli radiniai iš suardytų

[1] LAA. V., 1977, t. 3, p. 85.

kapų pateko į Kėdainių kraštotyros muziejų.

Senkapis yra kiek aukštesnėje vietoje, Š, R ir P dalyje iškilęs virš gretimų laukų apie 1-2 m, o ŠV ribojasi su XVII a. pabaigos - XVIII a. pradžios kaimo kapinaitėmis.

1977 m. MMT žvyrduobės pakraštyje ištyrė apie 193 $m^2$ plotą, atidengė 20 V-VI a. nedegintų žmonių kapų, iš kurių vienas - dvigubas (Nr. 16). Vyrai palaidoti 8 kapuose ( Nr. 2, 3, 6, 7, 11, 13, 16, 20), moterys - 5 (Nr. 4, 8, 9, 18, 19), paaugliai - 3 (Nr. 1, 15, 17), vaikai - 4 (Nr. 10, 12, 14, 16), suardyto kapo Nr. 5 priklausomumas nenustatytas[2].

Mirusieji laidoti nesilaikant eilių, orientuoti galva į ŠR, PR, PV. Kapų duobės pailgos, užapvalintais galais ir siekia 0,28-1,78 m gylio, 2,40-2,60 m ilgio bei 0,83-0,93 m pločio. Kai kuriose duobėse rastos karsto liekanos (Nr. 3, 7, 10, 12, 13, 16). Karstai buvę lentiniai, siaurėjantys kojūgalio link, plokščiu dugnu. Tiesa, yra kapų (Nr. 2, 6, 17, 20), kuriuose siškaus karsto kontūro nerasta, tačiau tai, kad mirusysis buvęs palaidotas karste, rodytų kiti požymiai: vertikali kirvių padėtis kape (atrodo, jog jie galėjo būti atremti į karsto sieną), medienos žymės ant kai kurių papuošalų bei darbo įrankių. Antra vertus, tyrimų medžiaga leidžia manyti, kad mirusieji karste buvo įsupti į vilnonį audinį ar juo užkloti. Kape Nr. 6 audinio fragmentai rasti ant kirvio, kojūgalio dešinėje pusėje, o segės kapuose Nr. 8, 13 rastos ant dilbio kaulų, ir sunku įsivaizduoti, kad jomis būtų buvęs susegtas drabužis.

Mirusieji kapuose rasti aukštielninki, kojos ištiestos. Rankų padėtis įvairi: kartais jos sudėtos ant krūtinės, būna, kad

---

[2] Griaučius ištyrė VVU Medicinos fakulteto doc. G. Česnys.

viena ranka sulenkta stačiu kampu, o kita - smailu kampu ir padėta ant krūtinės ar nežymiai sulenkta ir padėta ant dubens. Mirusiojo padėtis skiriasi tik kape Nr. 16, kuriame drauge su suaugusiu vyru palaidotas 5,5 metų vaikas buvo paguldytas ant dešiniojo šono, "miegančioje pozoje".

Būdingas laidosenos bruožas - taisyklingai padėti akmenys (18x23x9,5, 32x23x18 cm dydžio) kapo dugne abipus mirusiojo. Jie rasti kapuose Nr. 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 18. Kape Nr. 6 akmenys buvo itin stambūs (65x21,5x30 cm dydžio).

Senkapis turtingas įkapėmis. Vyrų, moterų bei vaikų kapuose gausu papuošalų. Jie dažniausiai įprastinėse vietose, ir tik moters kape Nr. 4 žalvarinis žiedas buvo dubens srityje. Toje pat vietoje buvo ir kapo Nr. 16 vyrui priklausęs gintarinis karolis. Iš papuošalų rasta sant'aklių (sidabrinė ruplėtais galais, žalvarinė balneliniais galais), žalvarinės lankinės segės trikampe, ilga kojele su lietomis bei lenktomis užkabomis, žalvarinė laiptelinė segė, žalvarinės storagalės, įvijinės bei juostinės apyrankės, žiedai, tekinti gintariniai įvairių formų karoliai (po 1-3 kape), kryžinis smeigtukas, žalvarinė moters galvos dangos įvija su kabučiais.

Darbo įrankiai ir ginklai neturi pastovios vietos kapuose. Vyrų kapams būdingi siauraašmeniai pentiniai kirviai, kovos ir darbo peiliai, vienašmenis kalavijas, geriamasis ragas rasti kojūgalyje, dubens srityje ar galvūgalyje. Moterų kapams būdingos ylos, pjautuvai, peiliukai, geležinis kaplys padėti kojūgalyje arba dubens srityje.

Turtinga apranga, retomis įkapėmis išsiskiria 25-30 metų vyro kapas Nr. 2, atidengtas 0,28 m gylyje, 2,34x0,8 m dydžio duobėje. Mirusysis palaidotas galva į PV. Dešinioji ranka su-

lenkta stačiu kampu, kairioji - smailu kampu.

Vyrui ant kaklo buvo uždėta sidabrinė antkaklė ruplėtais užkeistais galais (pav. 2:1), ant kairiosios rankos užmauta žalvarinė storagalė apyrankė (pav. 2:3). Drabužis krūtinės srityje susegtas žalvarine sege trikampe kojele (pav. 2:5). Kairėje mirusiojo pusėje kojūgalyje kotu galvos link padėtas siaurasšmenis pentinis kirvis (pav. 2:8), prie šlaunikaulio skobtas (pav. 2:7), kuris dengė sidabruotą geriamąjį ragą (pav. 2:2), prie dubens - kovos peilis (pav. 2:6). Prie kairės kojos kelio rastas kaulinis dirbinys (pav. 2:4). Šis dirbinys yra unikalus mūsų archeologijos medžiagoje, ir jo paskirtis kol kas nesiaiški. Gal tai papuošalas, tačiau tada nesuprantama, kodėl jis rastas prie kojos. Artimesnė tiesai būtų prielaida, kad šis dirbinys yra tikėjimo reliktas. Pilna jo forma primena saulės diską, ir jis galėjo būti susijęs su saulės garbinimu. Be to, atrodo, kad šis dirbinys, nulaužus pusę, buvo įmestas laidojimo metu.

Bene įdomiausias dirbinys kape - apavas. Atidengus blauzdikaulius, buvo pastebėta kelius juosianti organinė medžiaga. Ji ryškiai apibrėžė blauzdikaulių viršutinę dalį ir tęsėsi pėdų link. Virš organinės medžiagos, 4 cm žemiau nuo jos viršutinio krašto, išliko dirželių sagtys. Dešiniosios kojos sagtis rasta skersai kaulo, vidinėje jo pusėje, kairiosios - nuslinkusi į kapo šoną. Dirželių liežuvėlių padėtis irgi skyrėsi: dešiniosios kojos - išilgai kapo ašies ant blauzdikaulio, 13,5 cm nuo pėdos kaulų, o kairiosios - netoli sagties. Dirželio apkaustai rasti ant blauzdikaulių ir po jeis vienoje linijoje.

Organinės medžiagos bei dirželių radimo vietos leidžia manyti, kad tai yra apavo liekanos. Organinės medžiagos analizė parodė, jog apavas buvo odinis. Deja, pėdų srityje odos neišli-

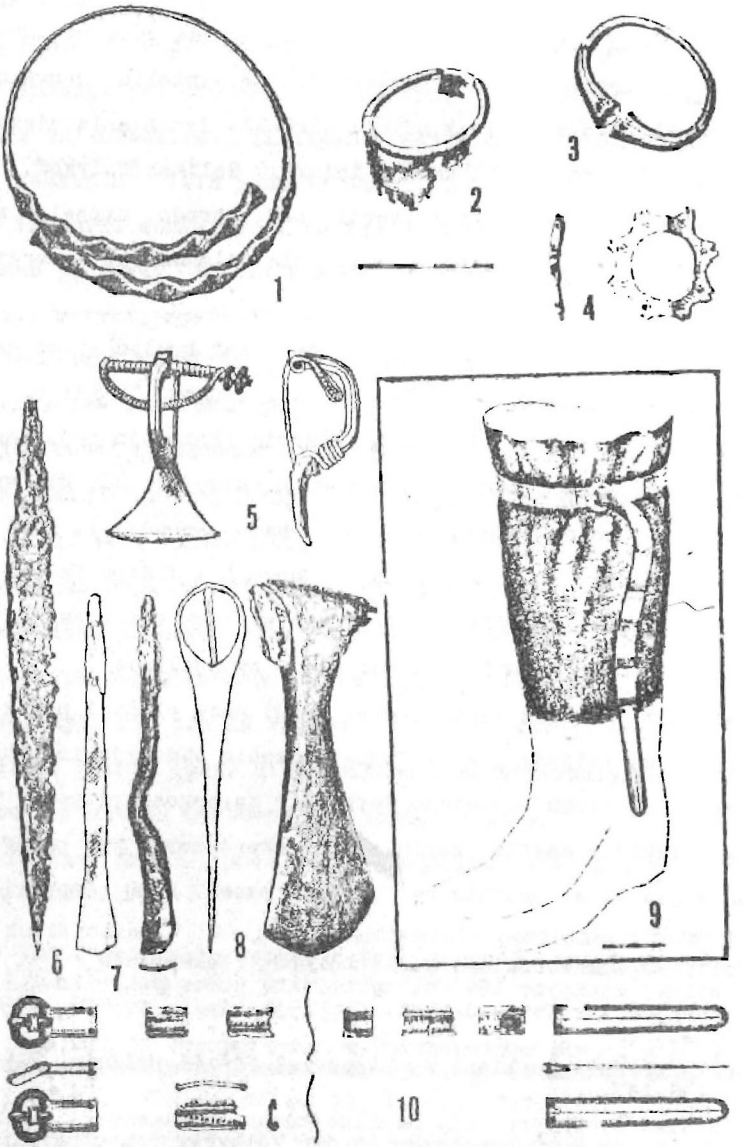


2 pav. Plinksigalis, Kėdainių raj. Kapo Nr. 2 radiniai

ko, ir ši apavo dalis lieka nesiški, rekonstruoti galima tik viršutinę jo dalį (pav. 2:9). Kaip matyti, apavas buvo su aukštu sulu, kuris arčiau kelių suveržtas odiniu dirželiu. Ornamentuotomis plokštelėmis puoštas odinis dirželis juosė aulą viena eile, ir jo galas su apkalu kabojo laisvai. Galimas dalykas, kad sule buvo kilpos dirželiui įverti, nes, atrodo, dirželis nebuvo nuimamas, o tik, reikalui esant, atleidžiamas ar suveržiamas.

Analogijų apavui iš Plinkaigalio nėra. Kai kurios apavo dalys buvo rastos tyrinėtuose VIII-XIII a. Palangos, IX-XII a. Žvilių (Šilalės raj.) ir VIII a. Linksmučių (Pakruojo raj.) senkapiuose. Pastarajame, turtinguose vyrų kapuose Nr. 20, 21, arčiau kairiosios kojos pėdos buvo rasti apavo papuošalai, susidedantys iš keturių eilių žalvarinių spurgelių, o kape Nr. 20 - ir žalvarinė dirželio sagtis[3]. Taigi apavas buvo susegtas sagtele, o jo pakraščiai papuošti žalvariniais spurgeliais[4].

Žalvarinės dirželių sagtys (pav. 2:10) gana plačiai paplitusios Rytų Pabaltijyje I m. e. tūkstantmečio viduryje ir antrojoje pusėje. Jų gausu buvusiose Sembos ir Natangos srityse[5]. Tyrinėtojai išskiria sagtis, kurių adatos skersinukas yra pailgas, ir datuoja jas VI a. pradžia bei pirmąja puse[6]. Mūsų respubliko-

---

[3] Volkaitė-Kulikauskienė R. Linksmučių (Pakruojaus raj., Šiaulių srit.) kapinyno 1948 m. tyrinėjimų duomenys. - Kn.: Lietuvos istorijos instituto darbai. V., 1951, t. 1, p. 290, 299-300, pav. 6.

[4] Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuviai IX-XII amžiais. V., 1970, p. 136-137.

[5] Tischler O. Ostpreussische Altertümer, Königsberg. 1902, lent XI(4); Aberg N. Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit. Uppsala, 1919, S. 106-107; Gaerte W. Urgeschichte Ostpreussens. Königsberg, 1929, S. 278, pav. 227:b.

[6] Aberg N. Ten pat.

je analogiška, tačiau ankstyvesnė sagtis žinoma iš Va. Krikštonių (Lazdijų raj.) turtingo kario kapo[7]. Čia rastas ir artimas Plinkaigaliui dirželio liežuvėlis. Be to, šio tipo sagtys žinomos iš Aukštkiemių (Klaipėdos raj.) bei Vilkyčių (Šilutės raj.) senkapių[8]. Itin panašių sagčių, apkaustų ir liežuvėlių rasta Pašušvio senkapyje[9]. Tačiau liko nežinoma jų padėtis kape, ir sunku pasakyti, kuriai aprangos daliai jie priklausė.

Kaip matyti, apavo dirželiai skirtini VI a. pirmajai pusei. Šiam datavimui nepriešTarauja ir kape rastieji papuošalai.

Antkaklės ruplėtais galais (pav. 2:1) žinomos tik sidabrinės, jos retai aptinkamos ir paplitusios vidurio bei šiaurės Lietuvoje. Iki šiol respublikoje buvo devynios jų radimo vietos[10]. Tai tipiški VI a. dirbiniai, kurių gamybos centru tyrinėtojai mano galėjus būti ir Kėdainių apylinkės[11]. Tam pačiam, VI, amžiui skiriama ir segė trikampe kojele (pav. 2:5). Pažymėtina, kad šio tipo segių dauguma rasta vidurio Lietuvoje. 21 iš 60 žinomų egzempliorių yra iš Pašušvio[12]. Kape rastoji apyrankė storėjančiais galais (pav. 2:3) priklauso ankstyvesniajam jų tipui, paplitusiam visoje Lietuvos teritorijoje VI a.[13].

Vyro kapo Nr. 2 įkapės yra neabejotinai vietinių VI a. (tik-

---

7 Kuliksuskas P. Naujas archeologinis paminklas Užnemunėje (V-VII amžių jotvingių senkapis Krikštonyse, Lazdijų raj.). - MADA, 1959, t. 1(6), p. 74-76, pav. 4:4, 5.

8 Aberg N. Ten pat, pav. 153.

9 Zaborski A. Cmentarzysko w Poszuszwiu w pow. i gub. Kowienskiej. - Świstovit, Warszawa, 1905, t. 6, lent. VIII, IX.

10 LAA. V., 1978, t. 4, p. 21, žemėl. 12:1.

11 Nakaitė L. Auksakalystės Lietuvoje iki XIII a. klausimu (2. Sidabro dirbinių geografija). - MADA, 1968, t. 2(27), p. 49-50.

12 LAA. V., 1978, t. 4, p. 42, žemėl. 27.

13 Puzinas J. Naujausių priešistorinių tyrinėjimų duomenys. Senovė, 1938, t. 4, p. 267; LAB. V., 1961, p. 344.

riausiai pirmosios jo pusės) ametininkų gaminiai. Apavas iš Plinkaigelio kapinyno yra senkstyviausias iš žinomų Lietuvoje.

## PAVIRVYTĖS-GUDŲ (AKMENĖS RAJ.) SENKAPIO TYRINĖJIMAI 1977 METAIS

Adelė Cholodinska
Alfreda Striaukaitė

Pavirvytės senkapis yra 0,4 km į V nuo kelio Tryškiai-Gyvoliai, 0,2 km į ŠR nuo kelio Tryškiai-Viekšniai, 0,1 km į R nuo Virvytės, dešinio jos kranto iškyšulyje (Viekšnių apyl.). Senkapio paviršiuje matyti bulviarūsių žymės. Žvalgant išartą PR dalį, aptikti atsitiktiniai radiniai - žalvarinis kabutis su grandinėlės dalimi, įvijinis žiedas ir įvija.

Lietuvos žemės vardyne minima, kad Mažeikių apskrities Viekšnių valsčiaus Pavirvytės kaimo Apušrotyne, apaugusiame pušimis smėlio-žvyro kalnelyje, randama "senovės lieksnų: šautuvų, žalvarinių žiedų..."[1] P. Tarasenka mini Pavirvytės kaime rastą "senovišką kalaviją", tačiau vietą nurodo esant Šiaulių apskrities Tryškių valsčiuje[2]. Gal tai radinys iš mūsų tyrinėto senkapio Pavirvytės kaime, Viekšnių valsčiuje, o ne iš Pavirvyčio kaimo, esančio buvusiame Tryškių valsčiuje (dabar Telšių rajonas, Tryškių apylinkė), juo labiau, kad pastarajame kaime nuo seno žinomi tik kaimo kapeliai su jiems būdingais radiniais[3].

Pavirvytės senkapis 1977 m. paimtas į Lietuvos TSR kultū-

---

[1] VAK byla Nr. 29, p. 153.

[2] Tarasenka P., 1928, p. 209.

[3] VAK byla Nr. 17, p. 265 nurodomi kaimo kapeliai abipus vieškelio, 25 m į P nuo Juodupio, vadinami Drupkapiais. Kasant